

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

UKRAINE'S SECURITY SECTOR: CURRENT COMMUNICATION CHALLENGES AND THREATS IN THE INFORMATION AREA

Оксана Кравченко, Олександр Сафін, Катерина Чупіна

Oksana Kravchenko, Oleksandr Safin, Katherine Chupina

Анотація

У статті розглянуто особливості психолого-педагогічного супроводу студентів з ООП в умовах закладу вищої освіти. Розглянуто особливості створення та функціонування команди психолого-педагогічного супроводу та інклюзивних груп, як інноваційної форми супроводу студентів з ООП. Визначено основні форми і методи навчання. Проаналізовано нормативно правову базу з даного питання. Розкрито досвід Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму у «Без бар'єрів» (факультет соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини), щодо роботи зі студентами з ООП. Визначено основні механізми психологічної підтримки студентів з ООП, серед яких психологічна діагностика, психологічне консультування, групова робота, психолого-педагогічний супровід. Висвітлено результати дослідження, зокрема використовувалось анкетування з метою визначення рівня їх адаптації до умов освітнього процесу, визначення кола проблем з якими стикаються студенти с інвалідністю, методики: дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда, «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)», «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Є. Крушельницький), здійснено порівняльний аналіз даних за останні 2 роки. Особлива увага приділена навчанню студентів з ООП у період дистанційного навчання, яке викликано поширенням COVID-19.

Запропоновано узагальнені поради, щодо навчання студентів з ООП під час дистанційного навчання, зокрема адаптація навчального матеріалу, збільшення аудіо-візуальних засобів, психологічна підтримка учасників освітнього процесу.

Annotation

The article considers the program of social and psychological rehabilitation of applicants with physical dysfunctions. Social and psychological rehabilitation is defined as a multicomponent concept that is closely related to the concepts of socialization, adaptation and development of psychological skills and abilities. Research papers on psychological rehabilitation, inclusive education and distance learning caused by the spread of COVID-19 are analyzed. The article proposes program aimed at providing a systematic approach to the organization of adaptation of applicants with physical dysfunctions, implementation of psychological and pedagogical support, correctional and rehabilitation measures through training programs and inclusive tourism, research on the level of rehabilitation and adaptation to the needs of each applicant with physical dysfunctions and institution of higher education in general. Tangled and complex character of the program was implemented on the basis of the Center for Social and Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism "Without Barriers" of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. The implementation of the program of social and psychological rehabilitation of applicants with physical dysfunctions resulted in increased levels of adaptation

in the educational environment, increased proportion of applicants with physical dysfunctions involved in informal activities and implementation of their own social projects.

Ключові слова: інклюзивні групи, студенти з ООП, Covid-19, дистанційне навчання, команда психолого-педагогічного супроводу.

Key words: applicants with physical dysfunctions, institution of higher education, inclusive tourism, social and psychological rehabilitation, training program.

Новітні тенденції в освітньому просторі визнають рівний доступ до здобуття вищої освіти для осіб з інвалідністю, що виступає одним із пріоритетних напрямків діяльності університетів. Поряд з архітектурною доступністю та спеціальними аудіо-візуальними засобами, які необхідні таким студентам, постає питання психолого-педагогічного супроводу студентів з інвалідністю, починаючи з першого дня їх навчання в ЗВО, їх адаптації та соціалізації в новому освітньому середовищі.

На сьогодні значна частина вчених присвятила свою увагу вивченню особливостей навчання та супроводу студентів з ООП.

Зокрема роботи Г. Давиденко присвячені дослідженню та аналізу кращих вітчизняних практик з втілення соціальної інклюзії обґрунтовано особливості соціально-педагогічної роботи зі студентами з особливими освітніми потребами у навчально-виховних підрозділах Університету «Україна» (Davydenko, A., 2019) (Davydenko, A., 2018).

Теоретичні основи інклюзивного навчання у ЗВО вивчали О. Кучай, Т. Кучай (Kuchai, T., & Kuchai, O., 2019) та висвітлили інклюзивну освіту як основну і найбільш ефективну формою здобуття якісної освіти людьми з особливими потребами, значна увага у роботах приділяється психолого-педагогічному забезпеченню інклюзивної освіти в ЗВО як організованої системи, спрямованої на розвиток усіх компонентів особистісного потенціалу суб'єктів освітнього процесу, незалежно від їх можливостей. У працях А. Аріщенко (Arishchenko, A., 2018) розглянуто проблеми навчання осіб з особливими потребами у вітчизняних ЗВО. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення доступності вищої освіти для осіб із особливими потребами. Охарактеризовано інтегроване й інклюзивне навчання студентів в університетах України, особливості дистанційного навчання та адаптація до навчання.

Процес інтеграції у навчальний простір, взаємодію студентів з ООП з однолітками, викладачами їх психологічний супровід розглядається у роботах М. Міщенко (Mishchenko, M., 2020). У роботах О. Єрмоєнко (Yeromenko, O., 2016) розглянуто основні завдання психолого-педагогічного супроводу. Представлено особливості психологічної та педагогічної допомоги студентам з ООП в навчальному процесі, запропоновано компоненти, які можуть доповнити психолого-педагогічний супровід в умовах інклюзивного навчання.

У статті О. Денісової, Т. Гудіної (Denisova, O. A., Lekhanova, O. L., & Gudina, T. V., 2020) розглядаються проблеми дистанційного навчання студентів з обмеженими можливостями під час пандемії, робота аналізує реакцію студентів з інвалідністю на карантин, спричинений пандемією, а також описує специфіку та тяжкість проблем залежно від виду обмежень здоров'я студентів. У роботах З. Мовкебаєвої та Д. Сункарбековни (Movkebaeva, Z. A., & Namitova, D. S., 2020). вперше проаналізовано та описано необхідні умови та педагогічні принципи дистанційного навчання для студентів з обмеженими можливостями, основні вимоги до відбору матеріалу для лекцій та практичних (семінарських) занять зі студентами з різними вадами розвитку. Значну увагу психічному здоров'ю студентів з ООП приділено у роботі Н. Zhang, P. Nurius, Y. Sadat Sefidgar, J. Mankoff (Zhang, H., Nurius, P., ... &

Mankoff, J., 2020), які розглядали вплив COVID-19 та проблеми з якими стикаються студенти з ООП під час дистанційного навчання.

Ставлення студентів та потреби у дистанційному навчанні під час карантину за допомогою он-лайн опитування вивчалось у роботах Ю. Ненко, Ю. Снісаренко (Nenko, Y., Kybalna N., & Snisarenko, Y., 2020). У роботі О. Кравченко (Kravchenko, O., 2020) вперше системно проаналізовано досвід українських ЗВО щодо упровадження дистанційного навчання та узагальнення інноваційних практик та практичного досвіду, який може слугувати методичною основою для науково-педагогічних працівників щодо удосконалення та розширення форм та методів дистанційного навчання.

Однак не розглянутим залишається питання інклюзивного навчання студентів з ООП, особливості психолого-педагогічного супроводу та проблеми які виникли в умовах дистанційного навчання, у зв'язку з поширенням COVID-19.

Метою дослідження стало вивчення ефективності створення інклюзивних груп та функціонування команди психолого-педагогічного супроводу для студентів з ООП, які навчаються в закладах вищої освіти.

Дослідження базується на експериментальній перевірці ефективності створення інклюзивних груп та функціонування команди психолого-педагогічного супроводу для студентів з ООП, які навчаються в закладах вищої освіти.

Зокрема використовувалось анкетування, яке включало такі питання: 1. Нозологія, 2. Як Ви оцінюєте своє здоров'я?, 3. Які організаційні труднощі виникли у Вас за період навчання в університеті? Напишіть коротко про це, 4. Які побутові труднощі виникали у Вас за період навчання в університеті? Напишіть коротко про це, 5. Які фактори повпливали на процес адаптації. З якими проблемами найчастіше зустрічались під час навчально-виховного процесу?, 6. Чи приймаєте Ви участь в позанавчальній діяльності на факультеті?, 7. Чи приймаєте Ви участь в позанавчальній діяльності на факультеті?, 8. Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів на факультеті?, 9. Як Ви зазвичай проводите свій вільний час?, 10. Визначіть, на Вашу думку, які якості найбільш яскравіше сформовані у Вас?

Діагностичні методики, які спрямованні на визначення особистісних характеристик студентів з ООП, серед яких методики: дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда, «Діагностика комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)», «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Є. Крушельницький), здійснено порівняльний аналіз даних за останні 2 роки.

Дослідження проводилось на базі Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів». Було залучено 90 студентів I-VI курсів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, які мають інвалідність. Гендерний показник не застосовувався.

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України, в ст 53. «Кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.»

ЗУ «Про освіту» (ZU “Pro osvitu”, 2017), в ст. 3 декларується право кожного на отримання якісної освіти та неприпустимість дискримінації а расою, інвалідністю, статтю, релігійних або політичних переконань. Ст. 19 , п. 4 «Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють особам з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти нарівні з іншими особами шляхом належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення універсального дизайну та / або розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку». Ст. 20 декларує особливості інклюзивного навчання та базується на принципах недискримінації,

врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

ЗУ «Про вищу освіту» (ЗУ *“Pro vyshchu osvitu”*, 2017, September 5) в ст. 3 декларується необхідність створення в ЗВО необхідних умов для реалізація права на якісну вищу освіту особам з ООП.

Важливим документом в сфері інклюзивного навчання стала Постанова Кабінету Міністрів України (від 10 липня 2019 р. № 635) «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (*“Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkliuzivnoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity”*, 2017, September 5) декларує надання освітніх послуг на рівній основі, без дискримінації та передбачає:

- створення інклюзивного освітнього середовища;
- застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі;
- забезпечення необхідними навчально-методичними матеріалами та інформаційно-комунікаційними технологіями для організації навчального процесу;
- застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, в тому числі української жестової мови, рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля) із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників;
- забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти» (*Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v zakladakh osvity*, 2019) для студентів з ООП які потребують додаткової чи постійної підтримки під час освітнього процесу рекомендується створення інклюзивних груп, які створюються наказом керівника закладу на основі письмової заяви студента з ООП, або його законних представників, довідки що підтверджує інвалідність та індивідуальної програми реабілітації(за наявності).

Для повноцінної інтеграції студента з ООП в освітній процес, на базі ЗВО, може створюватись команда психолого-педагогічного супроводу, або відповідний підрозділ.

Психолого-педагогічний супровід являє собою системну діяльність практичного психолога (*ZU “Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini”*, 2017).

Ефективність створення та функціонування інклюзивних груп можемо розглянути на прикладі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. В університеті здобувають освіту 94 особи з інвалідністю (*Zvit rektora*, 2019). Задля підтримки студентів з ООП та їх успішної адаптації до умов навчання створено на базі факультету соціальної та психологічної освіти Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» (*Tsentr sotsialno-osvitnoi intehtratsii ta inkliuzivnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu «Bez barieriv»*, 2021). Одним з завдань центру є надання у процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку молоді людини. Завдання реалізується шляхом упровадження Положення про команду психолого-педагогічного супроводу студента з особливими освітніми потребами (затвердженого рішенням Вченої ради № 5 від 26. 11. 2019 р.) одним з компонентів якого є створення інклюзивних груп (*Polozhennia pro komandu sotsialno-psykholohichnoho suprovodu studenta z osoblyvymy osvithnimy potrebamy*. 2019, December 16). Протягом 2 років на факультеті створено 5 інклюзивних (3 у 2019 р. та 2 у 2020 р.).

Створено команду психолого-педагогічного супроводу студентів з ООП.

Двічі на рік проводяться засідання команди психолого-педагогічного супроводу на яких розглядаються питання, щодо виконання індивідуального навчального плану здобувачами освіти, що навчаються в інклюзивних групах, психолого-педагогічний супровід студентів з ООП, напрямків роботи практичного психолога в рамках психологічного супроводу

студентів, регулярними є анкетування для студентів з ООП, результати яких допомагають корегувати індивідуальні програми реабілітації та визначати пріоритетні напрямки у роботі з студентами з ООП. Особлива увага відводиться питанню організації дистанційного навчання на факультеті.

У січні 2019 року та у жовтні 2020 року з метою визначення напрямків соціально-психологічних та корекційних послуг, що можуть бути надані в межах закладу вищої освіти, в університеті було проведено описування серед студентів з ООП.

Загальна вибірка досліджуваних складала 90 респондентів у 2019 році та 63 респондента в 2020 році студентів I-VI курсів УДПУ. Питання в анкетуванні стосувалися рівня задоволеності студентів своїм життям, проблем та труднощів з якими стикалися студенти з інвалідністю а також їх включення в позанавчальне життя.

Протягом 2 років сталими є труднощі, з якими стикаються студенти з ООП, серед організаційних труднощів, які зазнають студенти з ООП під час навчання варто відзначити період адаптації, пошук аудиторій та пари в різних корпусах університету. Також виникали труднощі під час підготовки до практичних та лабораторних занять.

Серед побутових труднощів студенти з ООП виділяють складність пошуку житла, незручна транспортна розв'язка, непристосованість деяких кімнат гуртожитку, відсутність архітектурної доступності в загальних душових кімнатах в гуртожитку.

Серед труднощів, які виникали під час адаптації у студентів з ООП відзначили невпевненість в собі, зміна місця проживання та самостійне життя без батьків, пошук аудиторій, пари в різних корпусах, незрозумілий розклад пар, адаптація до стилю викладання викладачів – стилі дуже різноманітні, що впливало на засвоєння тої чи іншої інформації. Серед заходів, які допомогли під час адаптації варто відзначити екскурсії по місту, різні заходи, де були залучені студенти, привітний викладацький колектив.

Найскладніше під час навчання для студентів з ООП є важкість сприйняття інформації на парах, незрозумілий розклад, відсутність архітектурної доступності, комунікація з деякими викладачами.

Особливим викликом стало дистанційне навчання в університеті, адже під час проведення лекцій/практичних в онлайн-режимі виникають проблеми деякі студенти мають поганий зв'язок та не до кінця розуміють викладачів та навчального матеріалу, виникають проблеми під час оформлення індивідуального плану навчання та комунікації в викладачами.

Студенти з ООП ставлять собі амбітні цілі та з впевненістю їх досягають, вони прагнуть завершити навчання з червоним дипломом, працювати військовим психологом, стати відомими авторами, отримувати знання в неформальній освіті, реалізувати себе в студентській раді факультетів та університету.

Значна студентів з ООП відзначили позитивні моменти в навчально-виховному процесі серед яких цікаві пари, розуміючі викладачі, зустрічі з професіоналами-практиками, позитивна комунікація з групою, позанавчальні заходи, доступність викладу матеріалу, організація Moodle, та доступність всіх матеріалів, можливість брати участь в конкурсах, писати статті.

Аналізуючи рівень соціально-психологічної адаптації студентів з інвалідністю в освітньому середовищі нами було проведено діагностування за допомогою методика дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда. На початковому етапі дослідження нами було визначено:

- за показником **адаптованості**, що характеризує загальний рівень ефективності процесу адаптації зокрема в новому освітньому середовищі, відображає ступінь психологічної напруженості респондентів, тривожності 16% показали високий рівень адаптованості, 54% – середній рівень та 30% показали низький рівень адаптованості до умов освітнього середовища. Важливо відмітити що найгірші показники ми спостерігаємо на I курсі навчання, що в свою чергу спричинене недостатньою кількістю часу та вказує на повільний темп адаптації до нових умов серед респондентів.

- за показником **самосприйняття**, що показує рівень уявлень про свої потреби та можливості, ставлення до себе як до особистості ми отримали такі результати: 18% – високий рівень, 62% – середній, 20% – низький. Варто зазначити що високий рівень самосприйняття допомагає краще адаптуватися до нових умов та адекватно оцінювати свої можливості та потреби у суспільстві. Низький рівень самосприйняття призводить до порушень під час адаптації до нових умов, часто викликає замкнутість та відстороненість.

- За показником **прийняття інших**, що відображає толерантне ставлення до думок, вчинків та поведінки інших людей, їх намірів та потреб в колективі, 29% мають високий рівень, 66% – середній рівень та 15% – низький рівень. Що вказує на високий відсоток толерантності та прийняття серед студентів з інвалідністю, що в свою чергу допомагає вибрати правильну стратегію під час спілкування з одногрупниками та швидше пройти процес адаптації в новому колективі

- **емоційний комфорт**, показник який вказує на відчуття задоволеності та спокою в освітньому колективі, або на відчуття пригнічення, та небажання знаходитись в даному освітньому просторі. За результатами діагностування 45,4% респондентів показали високий рівень емоційного комфорту, 31,9% – середній, 62,7% – низький рівень, що в свою чергу свідчить про високий рівень прийняття та взаємодопомоги студентам з інвалідністю під час навчання та поза його межами.

- **Інтернальність** (внутрішній локус контролю), показує рівень відповідальності за свої результати в навчанні, вміння нести відповідальність за свої вчинки та результати спільної діяльності під час освітнього процесу, 12% респондентів показали високий рівень, 21,1% – середній рівень та 66,9% показали низький рівень інтернальності, що в свою чергу свідчить про високу вірогідність підкорятися впливу інших, низький рівень лідерських якостей, та невміння в повній мірі нести відповідальність за результати своїх вчинків.

- Показник **домінантності**, показує прагнення індивіда до лідерства, самостійності у прийнятті рішень та вираженню власних думок та ідей, серед респондентів ми отримали такі результати: 13,6% – високий рівень, 20,8% – середній рівень, 65,6% – низький рівень. Такі показники, в першу чергу, свідчать про несформованість лідерських якостей у студентів з інвалідністю, конформність, невміння відстоювати свою точку зору або ідею, вказує на пасивність під час навчального процесу.

З метою визначення рівня комунікативних і організаторських схильностей серед студентів з інвалідністю на ми було проведено діагностування за допомогою методики «Виявлення й оцінки комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)».

Результати якого дозволяють нам стверджувати про задовільний розвиток організаторських та комунікативних схильностей, зокрема:

- низький рівень продемонструвало 23% респондентів, що характеризує таких студентів, як замкнених, невпевнених в собі, вони часто уникають контактів з новими людьми, не приймають участь в громадському житті.

- 14% респондентів мають рівень нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, відчувають себе скуто у новій компанії, у новому колективі, віддають перевагу перебуванню на самоті.

- 39% респондентів характеризуються середнім рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони прагнуть до контактів з людьми не обмежують кола своїх знайомств, відстоюють свої думки і планують свою працю.

- 21% респондентів відноситься до групи з високим рівнем. Вони не розгублюються у новій обстановці, швидко знаходять собі приятелів, постійно прагнуть до розширення кола своїх знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, виявляють ініціативу у спілкуванні.

- 3% респондентів мають дуже високий рівень прояву зазначених схильностей.

З метою визначення прояву лідерських якостей серед студентів з інвалідністю нами було проведено дослідження за допомогою методики «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Є. Крушельницький).

Результати дослідження виявили що у 52% респондентів якості лідера виражені слабо, у 36% респондентів помірно виражені якості лідера; у 10% опитаних лідерські якості виражені сильно; 2% респондентів проявили себе як лідери, які схильні до диктату. Високий прояв лідерських якостей допомагає студентам з інвалідністю краще адаптуватися в умовах освітнього простору, швидше знаходити шляхи вирішення проблем та краще взаємодіяти з одногрупниками, Лідерство, як якість особистості допомагає студентам з інвалідністю на повну міру проявляти себе як особистість в тому числі через реалізацію власних ініціатив та проектів, участі у грантових програмах та міжнародних обмінах. У свою чергу низький рівень лідерських якостей може виражатися через невпевненість в собі, боязнь проявляти себе під час колективної роботи, невпевненість в власних силах, що в свою чергу погіршує комунікацію з одногрупниками та збільшує рівень фрустрованості особистості.

Серед основних механізмів, які використовуються для підтримки студентів з ООП варто відзначити:

- Психологічну діагностику – проводиться психологом університету на початку кожного навчального року, з метою визначення індивідуальних психологічних особливостей, слабких та сильних сторін студента з ООП;

- Психологічне консультування – проводиться за запитом студента з ООП з метою активізації внутрішніх ресурсів та вирішення проблем, які виникають та стосуються міжособистісних стосунків, спілкування, вирішення конфліктних ситуацій, проблем особистісного зростання та інше; (у період дистанційного навчання консультації проходять онлайн за допомогою меседжерів та відео зв'язку);

- Групова робота – проведення психологічних тренінгів, інтерв'ю, занять із психологічної просвіти та інформування студентів з ООП, для пошуку шляхів розв'язання власних психологічних проблем, формування навичок самопізнання та саморозвитку, опанування нових комунікативних і поведінкових стратегій.

Особлива увага студентам з ООП приділяється під час дистанційного навчання. Для зменшення труднощів, які виникають у студентів з ООП під час адаптації та навчання працюють куратори та студентські куратори, які стають менторами для студентів з ООП, та допомагають їм у разі необхідності. Комунікація відбувається через соціальні мережі, telegram та viber та за необхідності проходять особисті зустрічі, зазвичай в неформальній обстановці. Для кращого засвоєння інформації, за потреби, викладачі можуть додатково пояснювати пройдений матеріал під час консультацій та після пар. Під час дистанційного навчання консультації перейшли у формат онлайн за допомогою відеозв'язку, зокрема програм Zoom, Skype, Google Meet. Важливим є адаптація навчального матеріалу відповідно до нозології студента, серед основних механізмів варто відзначити:

1. Для студентів вадами слуху варто надсилати лекційні та презентаційні матеріали на пошту, та за необхідності пояснювати незрозумілі моменти лекцій, за можливості лекційні заняття варто перекладати сурдомовою та транслювати на спеціальному екрані, якщо студент звик читати по губам можливий артикуляційний переклад

2. Для студентів з вадами зору, варто надіслати аудіо, або відеозапис лекції для детальнішого ознайомлення, на необхідності надати консультації.

3. Важливою є адаптація процедури екзамену для студента з ООП (важливо надати більше часу для проходження контролю, у випадку проведення екзамену за допомогою відеозв'язку, необхідно озвучувати питання, та підготувати електронний варіант, який можливо продемонструвати на екрані);

Спираючись на результати дослідження варто відзначити ефективність функціонування інклюзивних груп та команди психолого-педагогічного супроводу, зокрема ми можемо побачити позитивну динаміку у розділах отримання неформальної освіти серед студентів з

ООП, збільшилась впевненість в собі та покращились показники soft skill. Змінились показники щодо кола спілкування, збільшилась кількість студентів з ООП, які проводять вільний час з родиною, або за переглядом улюбленого фільму або читання книги. Зменшився час який приділявся друзям та % участі в позанавчальному житті факультету, але це можна пов'язати з карантинними заходами, дистанційним навчанням та переходом навчання та спілкування у формат онлайн.

Студенти з ООП отримують всебічну підтримку від викладачів та адміністрації факультету, за необхідності адаптується навчальний матеріал, проводяться додаткові консультації. У період дистанційного навчання посилено працюють куратори та студентські куратори, які стають менторами для студентів з ООП, та допомагають їм у разі необхідності. Спілкування формат онлайн за допомогою відеозв'язку, зокрема програм Zoom, Skype, Google Meet.

Література

1. Arishchenko, A. (2018). Inkliuzyvnyi osvittii prostir ZVO Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, (5), 381-389.
2. Davidenko, A. (2018). Social and pedagogical work with students with special educational needs in the teaching and educational divisions of the university "Ukraine", *Vytoky Pedahohichnoi Maisternosti*, 22 (Online 2616-6623), 73-81. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13107/1/DAVYDENKO.pdf>.
3. Davydenko, A. (2019). Teaching of students with special educational needs in higher educational institutions of inclusive type. *Visnyk Universytetu "Ukraina"*, 22, 172-179. <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2019-1-22-19>.
4. Denisova, O. A., Lekhanova, O. L., & Gudina, T. V. (2020). Problems of distance learning for students with disabilities in a pandemic. *SHS Web of Conferences*, 87, 00044. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20208700044>.
5. Kravchenko, O. (2020). Orhanizatsiino-zmistovi zasady dystantsiinoho navchannia u ZVO Ukrainy v umovakh karantynnykh obmezhen. *Mizhnarodnyi Naukovyi Zhurnal «Universytety i Liderstvo»*, 1 (9), 118-135. <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13285>.
6. Kuchai, T., & Kuchai, O. (2019). The oretical basis of inclusive education in higher education institutions. *Scientific Visnyk V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences*, 65 (2), 162-164. <https://doi.org/10.33310/2518-7813-2019-65-2-162-164>.
7. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvittimy potrebamy v zakladakh osvity*. (2019). Ministry of Education and Science of Ukraine. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>.
8. Mishchenko, M. (2020). *Psykhologichnyi suprovid studentiv z osoblyvymy potrebamy*. Aktualni problemy suchasnoi psykhologii: shliakhy stanovlennia osobystosti – 2020: materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi oflain-onlain konferentsii. 230-233. <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12794/1/Psyhologichnyi%20suprovid%20studentiv%20z%20osoblyvymy%20potrebamy.pdf>.
9. Movkebaeva, Z. A., & Hamitova, D. S. (2020). Requirements for the development of educational content for distance learning students with disabilities. *Eurasian Union Scientists*, 7 (7 (76)), 27-31. <https://doi.org/10.31618/esu.2413-9335.2020.7.76.949>.
10. Nenko, Y., Kybalna N., & Snisarenko, Y. (2020). The COVID-19 Distance Learning: Insight from Ukrainian students. *Revista Brasileira De Educaçã Do Campo*, 5, e8925. <https://doi.org/10.20873/uft.rbec.e8925>.

11. *Polozhennia pro komandu sotsialno-psykholohichnoho suprovodu studenta z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy.* (2019, December 16). Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Нормативні%20документи%20УДПУ/Положення%20про%20команду%20соціально-психологічного%20супроводу%20студента%20з%20особливими%20освітніми%20потребами.pdf>.
12. *Tsentr sotsialno-osvitnoi intehtatsii ta inkluzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu «Bez barieriv».* (2021, January 3). Social and Psychological Education Department. <https://fspou.edu.ua/наука/науково-дослідні-центри-2/про-нас/>.
13. Yeromenko, O. (2016). Psychological and pedagogical support of the students with special needs in higher educational institutions. *Aktualni Pytannia Humanitarnykh Nauk*, 15, 313-320. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/15_2016/39.pdf.
14. Zhang, H., Nurius, P., Sefidgar, Y., Morris, M., Balasubramanian, S., Brown, J., ... & Mankoff, J. (2020). How Does COVID-19 impact Students with Disabilities / Health Concerns? *arXiv preprint arXiv:2005.05438*.
15. ZU “Pro osvitu.” (2017). Ofitsiinyi Vebportal Parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
16. ZU “Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini.” (2017). Ofitsiinyi Vebportal Parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15#Text>.
17. ZU “Pro vyshchu osvitu.” (2017, September 5). Ofitsiinyi Vebportal Parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
18. ZU “Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity.” (2017, September 5). Ofitsiinyi Vebportal Parlamentu Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF>.
19. *Zvit rektora Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny.* (2019). Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Звіт%20ректора/Звіт%20ректора%20за%202019%20рік.pdf>

Information about authors:

Oksana Kravchenko – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Faculty of Social and Psychological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine.

Oleksandr Safin – Doctor in Psychology, Professor, Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine.

Katherine Chupina – Lecturer, Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine.